

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
 Προστασίας Περιβάλλοντος και
 Πολιτιστικής Κληρονομιάς
 Συμβούλιο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
 Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής
 στην Προσχολική Ηλικία

1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Σχολικών Πολιτιστικών Προγραμμάτων

Πολιτισμός & Αισθητική στην Εκπαίδευση

Πανεπιστήμιο Πειραιά, 25 & 26 Νοεμβρίου 2006

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων

ΠΕΡΓΑΣΜΕΝΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

- Όμιλος UNESCO Νομού Πειραιώς & Νήσων
- Πανελλήνια Επιστημονική Ένωση Εκπαιδευτικών Πολιτιστικών Θεμάτων & Καλλιτεχνικών Αγώνων
- Ίδρυμα Εκπαίδευσης & Πολιτισμού «Ανδρέας Λεντάκης»
- Πανελλήνιο Λίκνιο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση

ΧΟΡΗΓΟΣ

Τσούστας

Βιβλιοπωλείο-Χαρτοπωλείο
 Καλοκαυτών 100, Πειραιάς

Επιστροφή στην αρχική σελίδα

**1ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ**

**"ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ
ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ"**

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ
25-26 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2006**

Οργάνωση

- ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
- ΕΘΝΙΚΟ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗΣ
ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Δημιουργικό, Στοιχειοθεσία, Επιμέλεια Παραγωγής
ΛΟΓΙΣΜΟΣ Ε.Π.Ε.

Επιμέλεια Έκδοσης
Δημήτρης Καλαϊτζίδης

Υπεύθυνη Γραμματείας
Ισμήνη Κάβουρα

Χορηγός
Βιβλιοχαρτοπωλείο ΤΣΙΟΥΣΤΑΣ
Κολοκοτρώνη 100 Πειραιάς

Συνεργαζόμενοι Φορείς

1. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
2. Όμιλος UNESCO Νομού Πειραιώς και Νήσων
3. Πανελλήνια Επιστημονική Ένωση Εκπαιδευτικών Πολιτιστικών Θεμάτων και Καλλιτεχνικών Αγώνων
4. Ίδρυμα Εκπαίδευσης και Πολιτισμού «Ανδρέας Λεντάκης»
5. Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση

«ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ»

Επιστροφή στην αρχική σελίδα

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Δρ. Δημήτρης Καλαϊτζίδης	Πρόεδρος του Συμβουλίου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Σ.Π.Ε.) της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ, Διευθυντής Ραλλείου Πειραματικού Γυμνασίου Θηλέων Πειραιά.
Πόπη Μωραΐτη	Αντιπρόεδρος του Σ.Π.Ε.
Δημήτρης Παπαθανασίου	Γραμματέας του Σ.Π.Ε.-Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης
Αναστασία Κατσάφαρου	Μέλος του Σ.Π.Ε.-Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης
Νίκος Λαγουμιτζής	Ταμίας του Σ.Π.Ε.-Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης
Ελένη Καρυδά	Μέλος του Σ.Π.Ε.-Δρ. Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης
Κατερίνα Αποστολοπούλου	Μέλος του Σ.Π.Ε.-Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης
Πολυτίμη Ζαχαράκη	Μέλος του Σ.Π.Ε.-Εκπαιδευτικός
Κατερίνα Περιβολάρη	Μέλος του Σ.Π.Ε.-Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

«ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ»

Επιστροφή στην αρχική σελίδα

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Μένη Κανατσούλη	Πρόεδρος, Αναπληρώτρια καθηγήτρια, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Θεόδωρος Γραμματάς	Αντιπρόεδρος του Σ.Π.Ε.
Άντα Κατσίκη-Γκίβαλου	Γραμματέας του Σ.Π.Ε.-Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης
Ευγενία Φλογαίτη	Μέλος του Σ.Π.Ε.-Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης
Κωνσταντίνος Χρυσανθίδης	Ταμίας του Σ.Π.Ε.-Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης
Αγγελική Γιαννικοπούλου	Αναπληρώτρια καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Χάρης Σαββόπουλος	Επίκουρος καθηγητής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Άλκηστις Κοντογιάννη	Επίκουρη καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Νέλη Τρίμη	Αναπληρώτρια καθηγήτρια, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Μπίλη Βέμη	Λέκτορας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δέσποινα Δαμιανού	Λέκτορας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Δόμνα Μιχαήλ	Λέκτορας Κοινωνικής Ανθρωπολογίας-Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Δημήτριος Ξόνου	Λέκτορας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Νίκος Τσαφταρίδης	Μουσικός, Ειδικό επιστημονικό προσωπικό Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Κώστας Καρράς	Πρόεδρος ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
Δημήτρης Καλαιτζίδης	Πρόεδρος του Συμβουλίου Περιβ/κής Εκπαίδευσης (Σ.Π.Ε.) της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
Αικατερίνη Γιαννακοπούλου	Προϊσταμένη Τμήματος Αισθητικής Αγωγής-ΥΠΕΠΘ, Υποψήφια Διδάκτωρ
Μαρία Σωτηράκου	Προϊσταμένη Τμήματος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης-ΥΠΕΠΘ- Δρ. Περιβ/κής Αγωγής
Χάρη Αλεξάκη	Υπεύθυνη Πολιτιστικών Δ Αθήνας Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
Μαρία-Χριστιάννα Βαλάτα	Δρ. Ειδικής Αγωγής Εκπαιδευτικός
Νίκος Βλαχάκης	τ. Υπεύθυνος Πολιτιστικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης
Γιάννης Βλάχος	Υπεύθυνος Πολιτιστικών Θεμάτων & Καλλιτεχνικών Αγώνων, Δ/σης Β/θμιας Εκπ/σης Ν. Αχαΐας
Νίκος Γκόβας	Υπεύθυνος Πολιτιστικών Ανατολικής Αττικής Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
Κική Νίνα Γρηγορέα	τ.Υπεύθυνη Πολιτιστικών Πειραιά Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
Δεμερτζή Βασιλική	Υπεύθυνη Πολιτιστικών Γ Αθήνας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
Μάνος Ελευθερίου	Πρώην λέκτορας-υποψήφιος διδάκτορας του Πανεπιστημίου Ελσίνκι τ. Υπεύθυνος Πολιτιστικών Α' Αθήνας Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης
Κώστας Καραμπερόπουλος	Υπεύθυνος Πολιτιστικών Β' Αθήνας Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
Ελένη Κατσούφη	Υπεύθυνη Πολιτιστικών Β Αθήνας Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
Αντιγόνη Μώρου	Υπεύθυνη Πολιτιστικών Α Αθήνας Δευτεροβάθμια
Σταυρούλα Πετροπούλου	Υπεύθυνη Πολιτιστικών Δ Αθήνας Πρωτοβάθμια

«ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ»

Επιστροφή στην αρχική σελίδα

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΣΑΒΒΑΤΟ 25 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2006	
8.00-9.25: ΠΡΟΣΕΛΕΥΣΗ – ΕΓΓΡΑΦΕΣ ΣΥΝΕΔΡΩΝ	
1η ΣΥΝΕΔΡΙΑ: 9.30-11.30	
ΑΙΘΟΥΣΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ: Τίτλος συνεδρίας: Αισθητική Αγωγή - Α	
Προεδρείο: Π. Μωραΐτη & Μ. Ελευθερίου	
ΔΡΑΚΑΚΗ Μ.	Η ΤΕΧΝΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΜΑΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ
ΚΑΤΣΟΥΦΗ Ε., ΚΟΖΟΚΟΣ Τ., ΛΑΜΠΡΟΥ Χ.	ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
ΚΟΣΜΑ Ο.	ΦΩΤΟ-ΓΡΑΦΙΑ
ΚΟΥΤΛΗ Μ., ΡΑΠΤΗ Α.	ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΜΕ ΤΟΝ ΦΩΤΗ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ
ΛΑΖΑΡΟΥ Σ., ΜΑΓΟΥΛΙΩΤΗΣ Α.	Η ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ ΩΣ ΜΕΣΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗΣ.
ΑΙΘΟΥΣΑ 001: Τίτλος συνεδρίας: Θέατρο	
Προεδρείο: Γκόβας Ν. & Βλάχος Ι.	
ΚΟΣΜΑ Ο.	ΘΕΑΤΡΟ
ΑΥΔΗ Α.	ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ / ΘΕΑΤΡΟΥ ΣΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΒΥΘΟΥΛΚΑΣ Δ.	«ΘΕΑΤΡΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ: ΠΟΛΥΤΙΜΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ». ΔΥΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ ΜΕΣΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ.
ΔΑΛΑΜΗΤΡΟΥ Μ.	ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ: ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΩΣ ΣΥΜΠΤΩΜΑ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟ ΜΕΣΟ
ΝΤΙΒΕΡΗ Π., ΣΤΑΓΙΑΝΝΗ Α.	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ
ΑΙΘΟΥΣΑ 002: Τίτλος συνεδρίας: Μουσειακή Αγωγή - Α	
Προεδρείο: Χ. Βαλλάτα & Ε. Καρυδά	
ΑΡΩΝΗ Μ.	ΜΟΥΣΕΙΑΚΗ ΑΓΩΓΗ - ΕΝΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΟΝΟΠΑΤΙ
ΕΞΑΡΧΟΥ Ο.	ΣΤΑ ΕΓΓΟΝΙΑ ΜΑΣ, ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΠΠΟΥ ΚΑΙ ΤΗ ΓΙΑΓΙΑ
ΜΠΑΛΑΜΩΤΗ Φ.	ΦΕΡΝΟΝΤΑΣ ΤΟ 'ΤΟΤΕ' ΣΤΟ 'ΤΩΡΑ': ΒΙΩΜΑΤΙΚΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΔΡΩΜΕΝΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
ΒΑΛΑΤΑ Χ., ΚΑΤΣΑΦΑΡΟΥ Α., ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Δ., ΣΠΥΡΟΥ Ε.	ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΣ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΚΑΚΟΥΡΟΥ-ΧΡΟΝΗ Γ.	ΑΜΦΙ ΡΕΕΘΡΑ ΕΥΡΩΤΑΟ
ΑΙΘΟΥΣΑ 101: Τίτλος συνεδρίας: Μουσική Αγωγή	
Προεδρείο: Ν. Τσαφταρίδης & Λ. Πετροπούλου	

ZERBOY M., BOYLGARH K., GALANH A.	Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΜΕΣΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ
→ ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΣ Κ.	Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ (ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ - ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ) ΣΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΚΟΥΝΟΥΠΗΣ Κ., ΤΣΟΥΚΑΛΑ Α.	«Ο ΚΥΚΛΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ»: ΜΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΜΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗ
ΠΑΡΠΑΡΑ Χ.	ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΓΡΑΦΟΥΝ ΜΙΑ ΔΙΚΗ ΤΟΥΣ ΟΠΕΡΑ: ΕΝΑ ΚΑΛΑ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΙ ΜΙΑ ΑΝΟΙΧΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ
ΠΕΡΑΚΑΚΗ Ε.	ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΜΙΑ ΙΔΕΑ ΠΟΥ ΕΓΙΝΕ ΠΡΑΞΗ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ
12.00-12.45 ΑΙΘΟΥΣΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ	
Επίσημη κήρυξη εργασιών του συνεδρίου	
Προεδρείο: Κ. Καρράς, Μ. Κανατσούλη, Δ. Καλαϊτζίδης	
Ομιλίες: Υφ. Παιδείας κ. Γ. Καλός, Κ. Καρράς, Μ. Κανατσούλη, Δ. Καλαϊτζίδης	
Παρουσίαση	
ΜΩΡΑΪΤΟΥ Π., ΔΕΜΕΡΤΖΗ Β., ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ Δ.	ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ Δ., ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Δ., ΜΑΝΟΥΣΟΥ Φ., ΤΡΙΚΑΛΙΤΗ Α., ΒΑΛΑΤΑ Χ., ΣΠΥΡΟΥ Ε.	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
2 η ΣΥΝΕΔΡΙΑ: 13.00-15.00	
ΑΙΘΟΥΣΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ: Τίτλος συνεδρίας: Σχολικά προγράμματα - Θεματολογία προγραμμάτων - Α	
Προεδρείο: Χ. Αλεξάκη & Λ. Πετροπούλου	
ΚΑΛΛΙΓΑ Π.	Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ
ΛΑΓΙΟΣ Β., ΣΙΑΚΚΗΣ Γ.	ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΩΣ ΜΟΧΛΟΣ ΑΝΑΝΕΩΣΗΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ (Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ)
ΛΑΝΑΡΑ Χ.	ΜΟΥΣΕΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ: ΕΝΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΣΤΑΪΚΟΥ Π.Α., ΚΑΡΑΜΑΝΙΔΟΥ Ε.Π., ΡΟΔΑΚΗΣ Κ.Θ.	ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ
ΑΛΕΞΑΚΗ Χ., ΣΤΑΪΚΟΥ Θ.	"ΚΑΝΟΥΜΕ ΜΙΑ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΜΕ ΤΟ ΤΙΠΟΤΑ;"
ΑΙΘΟΥΣΑ 001: Τίτλος συνεδρίας: Διαπολιτισμική Εκπαίδευση - Α	
Προεδρείο: Μ. Κανατσούλη & Κ. Καρράς	
ΓΚΟΝΟΥ Ε.	ΜΙΚΡΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΙ – ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟ ΡΑΤΣΙΣΜΟ

ΑΙΘΟΥΣΑ 338, 9.30-11.30	
Καραμπερόπουλος Κ.	Έκφραση με δραματοποίηση και μουσική μέσα από τη διήγηση και την ποίηση
ΑΙΘΟΥΣΑ 338, 12.30-14.00	
Στιβακτάκη Χ.	Ένα ταξίδι στη λαϊκή μας παράδοση, αναβιώνοντας γαμήλια ήθη έθιμα και χορούς του τόπου μας. Μια πρόταση διαθεματικής προσέγγισης του λαϊκού μας πολιτισμού με τραγούδι, μουσική, χορό και δρώμενα
ΑΙΘΟΥΣΑ 338, 16.00-18.00	
Τερζητάνου Χ.	Ταξίδι σε χώρες της Ευρώπης
Κυριακή 26 Νοεμβρίου	
ΑΙΘΟΥΣΑ 335, 9.30-11.30	
Παπακώστα Α.	Η δραματοποίηση στο μάθημα της γλώσσας
ΑΙΘΟΥΣΑ 337, 9.30-11.30	
Καραγκούνης Κ.	Άσκηση ταχύρυθμης εκπαίδευσης στην ελληνική μουσική σημειογραφία
ΑΙΘΟΥΣΑ 338, 9.30-11.30	
Καραβόλτσου Α.	Διερεύνηση διλημάτων μέσα από τεχνικές εκπαιδευτικού δράματος σε θέματα περιβαλλοντικής αγωγής

**Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ
(ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ - ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ) ΣΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΑΡΙΑ.

Θεολόγος. Δρ Βυζαντινής Μουσικολογίας. Συνεργάτης (ΠΔ/407) Τμ. Μουσικών Σπουδών Α.Π.Θ.
E-Mail: 8kxk8@in.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το ζήτημα της διδασκαλίας της Ελληνικής Μουσικής στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι τεράστιο στις διαστάσεις του και μεγίστου ενδιαφέροντος, αλλά παράλληλα πολύ καυτό, για το οποίο, δυστυχώς, δεν έχει ακόμη ανοίξει καμμία επιστημονική ή πολιτική συζήτηση. Δεν έχουν δοθεί επιστημονικές ή πολιτικές απαντήσεις στο ερώτημα: Γιατί δεν έχει ακόμη εισαχθεί ουσιαστικώς η διδασκαλία της Ελληνικής Μουσικής στα σχολεία της επικράτειας; Είναι παράδοξο, αλλά το ελληνικό κράτος από της ιδρύσεώς του αρνείται να δει και να αναγνωρίσει την Ελληνική Μουσική ως τέχνη υψίστης καλλιτεχνικής, παιδαγωγικής, ιστορικής και εθνικής αξίας. Και εάν δεν είχαν συσταθεί τα Μουσικά Σχολεία, η κατάσταση θα ήταν τραγικότερη.

Στην παρούσα εισήγηση γίνεται απόπειρα ιστορικής αναδρομής στα εκπαιδευτικά προγράμματα διδασκαλίας της Μουσικής (ή της Αισθητικής Αγωγής) στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Παρουσιάζονται τοποθετήσεις και απόψεις εκπροσώπων της μαθητικής κοινότητας. Κατατίθενται σκέψεις, κρίσεις και προτάσεις, ώστε να ανοίξει η συζήτηση για την αποκατάσταση της Ελληνικής Μουσικής στην πραγματικότητα της ελληνικής εκπαίδευσης. Τέλος, υποστηρίζεται η αναγκαιότητα ισοδύναμης διδασκαλίας της Ελληνικής Μουσικής στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, οριοθετούνται οι στόχοι ενός τέτοιου εγχειρήματος και προσδιορίζονται τα άμεσα ή μακροπρόθεσμα οφέλη από την πραγματοποίησή του.

KARANGOUNIS CONSTANTINE CHARIL.

Theologian. Dr Byzantine Musicology. Co-operator (PD/407) Dept. of Music Studies of A.U.Th.
E-Mail: 8kxk8@in.gr

ABSTRACT

The question of teaching the Greek Music -the Folk Traditional-Demotic Music and the Church Art of Chanting, known as Byzantine Music- is a great problem of the Greek educational system. It is very interesting and burning matter, although there hasn't been any scientific or political discussion. In the question, why the Greek Music is not been taught at Greek schools, there is not any scientific or political answer. It is a paradox, but Greek governments, from the establishment of Greek state until now, have not seen or recognized the artistic, pedagogic, historical and national importance of Greek Music. If there hasn't been established public Music Schools, were Greek Traditional and Byzantine Music has found shelter the recent years, the situation would have been worse. Probably, the opportunity of saving the Greek music inheritance would have been lost for ever.

In this paper has been made an attempt of reviewing the educational programs of teaching Music in secondary level. Here are presented the opinions of students of high school. Ideas, estimations and suggestions are introduced, in order to bring up matters for discussion about retreating Greek Music in Greek education. Eventually, has been emphasized the need of equivalent teaching of Greek Music in all classes of Greek high school (even in selected pilot schools), also there have been defined the targets of such an attempt and have been assigned the immediate or the long-term benefits of its accomplishment.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ζήτημα της διδασκαλίας της Ελληνικής Μουσικής στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι τεράστιο στις διαστάσεις του και μεγίστου ενδιαφέροντος, αλλά παράλληλα πολύ καυτό, για το οποίο, δυστυχώς, δεν έχει ακόμη ανοίξει καμία επιστημονική ή πολιτική συζήτηση. Δεν έχουν δοθεί επιστημονικές ή πολιτικές απαντήσεις στο ερώτημα: Γιατί δεν έχει ακόμη εισαχθεί ουσιαστικώς η διδασκαλία της Ελληνικής Μουσικής στα σχολεία της επικράτειας; Είναι παράδοξο, αλλά το ελληνικό κράτος από της ιδρύσεώς του αρνείται να δει και να αναγνωρίσει την Ελληνική Μουσική ως τέχνη υψίστης καλλιτεχνικής, παιδαγωγικής, ιστορικής και εθνικής αξίας. Και εάν δεν είχαν συσταθεί τα Μουσικά Σχολεία, η κατάσταση θα ήταν τραγικότερη.

Στην παρούσα εισήγηση γίνεται απόπειρα ιστορικής αναδρομής στα εκπαιδευτικά προγράμματα διδασκαλίας της Μουσικής (ή της Αισθητικής Αγωγής) στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Παρουσιάζονται τοποθετήσεις και απόψεις εκπροσώπων της εκπαιδευτικής, μαθητικής και φοιτητικής κοινότητας. Κατατίθενται σκέψεις, κρίσεις και προτάσεις, ώστε να ανοίξει η συζήτηση για την αποκατάσταση της Ελληνικής Μουσικής στην πραγματικότητα της ελληνικής εκπαίδευσης. Τέλος υποστηρίζεται η αναγκαιότητα ισοδύναμης διδασκαλίας της Ελληνικής Μουσικής στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, οριοθετούνται οι στόχοι ενός τέτοιου εγχειρήματος και προσδιορίζονται τα άμεσα ή μακροπρόθεσμα οφέλη από την πραγματοποίησή του.

2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Δεν θα ήταν υπερβολή να σημειωθεί εξ αρχής, ότι η μουσική εκπαίδευση στην Ελλάδα, δημόσια και ιδιωτική, έχει διαμορφωθεί από την νοοτροπία απόρριψης των ελληνικών ηθών και παραδόσεων, ακόμη και εντροπής γι' αυτά, από ένα «σνομπισμό», τον οποίο επέφερε και επέβαλε η βαυαροκρατία στον τόπο αυτό. Έφθασε λοιπόν εποχή -δύο περίπου δεκαετίες πριν-, κατά την οποία ο μέγας βολιώτης φιλόσοφος και πανεπιστήμων του αιώνα μας, Αγαμέμνων Μουρτζόπουλος αναγκάστηκε, να δηλώσει σε ομιλία του για την Βυζαντινή Μουσική, ότι *«επί δύο σχεδόν αιώνες, τα ελληνικά σχολεία αφελληνίζουν μουσικώς τα ελληνόπουλα»*. Χρειάστηκε να περάσουν είκοσι χρόνια για να ελπίζει κανείς σήμερα ότι η ελληνική μουσική παράδοση μπορεί να ξαναβρεί την θέση της στην ελληνική κοινωνία και το δρόμο της στην ελληνική καλλιτεχνική δημιουργία χάρη στο ρόλο που παίζουν και στο έργο που επιτελούν τα Μουσικά Σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Οποιαδήποτε απόπειρα ιστορικής αναδρομής στα εκπαιδευτικά προγράμματα διδασκαλίας της Μουσικής (ή γενικότερα της Αισθητικής Αγωγής) στον δεύτερο κύκλο δημόσιας αγωγής, είναι τουλάχιστον αποκαρδιωτική ως προς την θέση της Ελληνικής Μουσικής. Δεν θα γίνει εδώ λεπτομερής αναφορά στα κατά εποχές και κατά «εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις» προγράμματα σπουδών για την Μουσική, γεγονός το οποίο θα πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο μελέτης διδακτορικών διατριβών. Ας επιτραπεί, μία απλή σύνοψη παρατηρήσεων:

2.1 Μουσική και Ελληνική Μουσική

Ο όρος «μουσική» στην Ελλάδα είναι ταυτόσημος μονομερώς με την Δυτική ή άλλως Ευρωπαϊκή Μουσική. Ακόμη και σήμερα μιλάμε για «Μουσική» και «Ελληνική Μουσική» με τον ίδιο τρόπο που κάποτε λέγανε *«δυο παιδιά και δυο κορίτσια»*. Βεβαίως, για επιστημονικούς λόγους πρέπει πλέον να διακρίνεται η μουσική τέχνη σε επιμέρους κλάδους της, που δηλώνουν εθνική προέλευση (π.χ. Ευρωπαϊκή Μουσική, Ελληνική Μουσική, Αραβοπερσική Μουσική, Ινδική Μουσική), χρονική προέλευση (π.χ. Αρχαία Ελληνική Μουσική, Βυζαντινή Μουσική, Μεσαιωνική Μουσική κ.ά.), περιεχόμενο (π.χ. Εκκλησιαστική Μουσική, Παραδοσιακή Μουσική) και ποικίλα άλλα. Όμως, στην Ελλάδα η διάκριση αυτή γίνεται, μόνον όταν χρειάζεται να αναφερθούν τα «λοιπά» είδη μουσικής, που δεν είναι «η Μουσική», ενώ, όταν γίνεται αναφορά στην Μουσική, εξ ορισμού πλέον, όλοι σκέπτονται τη Δυτική Μουσική. Το γεγονός φυσικά οφείλεται στην μεγαλειώδη ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Μουσικής τέχνης και στην παγκόσμια εξάπλωσή της σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης. Δεν πρέπει όμως να λησμονείται ότι η εξάπλωση αυτή εξυπηρετεί τεράστια ξένα συμφέροντα, οικονομικά κυρίως αλλά και πολιτικά ή εθνικά. Γι' αυτό και δεν είναι τυχαίος ο παραμερισμός της ελληνικής μουσικής παράδοσης (των τραγουδιών, των λαϊκών

δρωμένων και εθίμων, των μουσικών οργάνων κ.λπ.), που έλαβε χώρα κατά τον εικοστό αιώνα. Δυστυχώς, στο παιχνίδι αυτό παρασύρθηκε και η ελληνική δημόσια εκπαίδευση -ίσως άδοξα, όχι όμως ανεύθυνα-, η οποία δεν ενέταξε εγκαίρως, ως όφειλε, τη διδασκαλία του ελληνικού μουσικού πολιτισμού στα προγράμματα διδασκαλίας της Μουσικής και της Αισθητικής Αγωγής, αφήνοντας σε βαθύ σκοτάδι και σε βαριά προκατάληψη πολλές γενεές Ελλήνων.

2.2 Διδασκαλία της Ελληνικής Μουσικής

Η διδασκαλία της Ελληνικής Μουσικής στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση είναι υπόθεση είκοσι <20> χρόνων! Πριν τα μέσα της δεκαετίας του '80 η παρουσία της Ελληνικής Μουσικής στα σχολεία της επικράτειας αφορούσε μόνο σε δύο-τρία <2-3> παραδοσιακά ασματίδια για τις σχολικές εορτές της 25ης Μαρτίου (τα περισσότερα νεοδημοτικά του τύπου *Στην Αγία-Σοφιά αγνάγια βλέπω τα ευζωνάκια...*) ή τις γυμναστικές επιδείξεις (για συνοδεία των παραδοσιακών χορών) και σε έναν-δύο <1-2> εκκλησιαστικούς ύμνους στις εορτές των Χριστουγέννων ή των Τριών Ιεραρχών με κορυφαίο το *Τη Υπερμάχω...* για τις εθνικές επετείες. Ας επιτραπεί όμως εδώ η παρατήρηση ότι δεν ξεχάστηκαν ποτέ αυτά τα «ψήγματα» ελληνικής παράδοσης, γιατί αποτελούν αναφαίρετα στοιχεία της ιδιοσυγκρασίας των Ελλήνων.

Βεβαίως, δεν μπορεί κανείς να αρνηθεί, ότι πολυάριθμοι ευσυνείδητοι και ευαισθητοποιημένοι εκπαιδευτικοί, με προσωπική πρωτοβουλία και όραμα, προσπάθησαν περιστασιακά να μυήσουν τους μαθητές τους στον ελληνικό πολιτισμό. Αυτό όμως δεν αμνηστεύει την ελληνική πολιτεία, εφόσον οι τέτοιου είδους προσπάθειες δεν είχαν καμία σχέση με τα προγράμματα σπουδών, τα οποία υποτιμούσαν, έως και αγνοούσαν, επιδεικτικά την ύπαρξη ελληνικής μουσικής παράδοσης.

2.3 Διδακτικά Βιβλία και Ελληνική Μουσική

Στα 1985, λοιπόν, για πρώτη φορά στα ελληνικά χρονικά, ο ΟΕΔΒ παραδίδει τέσσερα διδακτικά βιβλία για τους μαθητές των τριών τάξεων του Γυμνασίου και της Α' Λυκείου, στα οποία συμπεριλαμβάνονται μεταξύ άλλων και αρκετά στοιχεία για την Ελληνική Μουσική. Είναι ενδιαφέρον και ενδεικτικό το παρακάτω απόσπασμα από τον Πρόλογο του βιβλίου της Α' Γυμνασίου *Εισαγωγή στη Μουσική*, τον οποίο υπογράφουν οι συγγραφείς Στέφανος Βασιλειάδης, Δημήτριος Κανάρης και Αθανάσιος Παπαζαρής¹:

«Κύριες προϋποθέσεις που μας οδήγησαν στην ανάγκη και τη σκέψη να επιχειρήσουμε αυτή την ανανεωτική προσπάθεια (στην οποία το βιβλίο τούτο αποτελεί το πρώτο θεμελιακό βήμα) ήταν:

- *Οι καινούριες δυνατότητες της τεχνολογίας...*
- *Οι πληροφορίες τρόπων δουλειάς...*
- *Τέλος, η ανάγκη να λάβουμε υπόψη την ελληνική πραγματικότητα (νοοτροπία του Έλληνα) αλλά και προπάντων τα πολύτιμα στοιχεία της ελληνικής παραδοσιακής και έντεχνης μουσικής.»*

Και παρακάτω:²

«Έχει γίνει κοινή συνείδηση όλων όσων έχουν σχέση με την παιδεία -είτε πρόκειται για τους φορείς της εκπαίδευσης, τους γονείς, ή εσάς προπαντός (ενν. τους μαθητές)- η ανάγκη μιας φωτισμένης, ανοιχτής και ελληνόπρεπης μουσικής παιδείας και αγωγής. Κι αλήθεια, υπάρχουν οι προϋποθέσεις να ξεκινήσουμε μια καινούρια προσπάθεια σήμερα. Υπάρχει η συσσωρευμένη γνώση και η πείρα αυτή που προέρχεται από άλλους λαούς και από άλλες αντίστοιχες προσπάθειες, αλλά και από ένα ελληνικό ανθρώπινο δυναμικό λίγων και φλογερών προσώπων που και γνωρίζουν και μάχονται για τα προβλήματα της μουσικής παιδείας.

.....
»Σημαντικό χαρακτηριστικό του έργου αυτού αποτελεί επίσης το ότι δε σας προσφέρει τη Μουσική της Κεντροευρώπης, και μάλιστα μιας μόνο περιορισμένης περιόδου. Πιστεύουμε πως έφτασε η στιγμή που ο άνθρωπος πρέπει να επικοινωνήσει με την πανανθρώπινη μουσική παράδοση και τη σύγχρονη μουσική προσφορά. Η επικοινωνία του σημερινού ανθρώπου με τα προβλήματα και

¹ Πρόλογος, σελ. 5.

² Τέσσερα χρόνια μουσικής σπουδής - Στόχοι και Περιεχόμενο του Μαθήματος της Μουσικής, σελ. 8-9.

της τελευταίας άκρης της γης, όπως εκφράζεται π.χ. στα καθημερινά δελτία ειδήσεων που όλοι παρακολουθούμε, επιτρέπει και επιβάλλει αυτή τη νέα πραγματικότητα, να ασχοληθούμε, δηλαδή, επιτέλους, με τη μουσική του ανθρώπου σε ολόκληρο τον πλανήτη.

»Πιστεύουμε ακόμα ότι το πρόγραμμα αυτό δίνει σωστά ιδιαίτερη θέση και έκταση στην ελληνική συμβολή στην προαγωγή της μουσικής. Έχουμε πολλές καινούριες πληροφορίες και για την μουσική στην Αρχαία Ελλάδα και για τη μουσική κατά τη Βυζαντινή περίοδο, αλλά και για το δημοτικό τραγούδι και τη Νεοελληνική έντεχνη μουσική δημιουργία. Είναι καιρός μια τέτοια κληρονομιά να πάρει τη θέση που της αρμόζει στα προγράμματα των ελληνικών σχολείων.»

Το περιεχόμενο και η δομή των ανωτέρω βιβλίων είναι:

Α΄ Γυμνασίου: Στέφ. Βασιλειάδης, Δημ. Κανάρης, Αθ. Παπαζαρής, *Εισαγωγή στη Μουσική*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1985, σελ. 480.

Πρώτο Μέρος: *Εισαγωγή στη Μουσική* (Γενικές Έννοιες - Μέλος και Μελωδία - Ρυθμός - Δυναμική - Έκφραση και Αρθρωση - Ηχώχρωμα - Συνήχηση σελ. 1-160).

Δεύτερο Μέρος: *Πρακτικός Οδηγός Μουσικής³ Ανάγνωσης και Γραφής* (Δυτικό Μουσικό Σύστημα, σελ. 1-112) και *Μουσικό Παράρτημα* (Δυτικό Μουσικό Σύστημα, σελ. 1-50).

Τρίτο Μέρος: *Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική* (Σύντομο Θεωρητικό της Βυζαντινής Μουσικής, σελ. 1-18 και Μουσικό Παράρτημα, σελ. 19-157).

Β΄ Γυμνασίου: Στέφ. Βασιλειάδης, Αγνή Φραγκούλη, Βασ. Ασημομύτης, *Η Μουσική μέσα από την Ιστορία της*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1990, σελ. 376.

Πρώτο Μέρος: *Εισαγωγή στη Μουσική* (Το Φαινόμενο της Μουσικής Έκφρασης) - *Η Μουσική της Απω Ανατολής, της Ινδίας, της Αφρικής, της Αμερικής, της Ωκεανίας* σελ. 1-104).

Δεύτερο Μέρος: *Η Μουσική της Αρχαίας Ελλάδας* (σελ. 105-168) - *Η Μουσική του Βυζαντίου* (σελ. 169-204).

Τρίτο Μέρος: *Η Μουσική της Δύσης* (σελ. 205-336, Μουσικό Παράρτημα, σελ. 337-376).

Γ΄ Γυμνασίου: Στέφ. Βασιλειάδης, Ανδρ. Ζεάκης-Γλυνιάς, Ιωάν. Τσιαμούλης, *Η Μουσική μέσα από την Ιστορία της*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1990, σελ. 280.

Πρώτο Μέρος: *Δυτική Μουσική* (Κλασικισμός - Ρομαντισμός - Εθνικές Σχολές - Νέα Μουσική σελ. 1-168).

Δεύτερο Μέρος: *Η Εκκλησιαστική Μουσική* (σελίδες 169-196) - *Το Δημοτικό Τραγούδι* (σελ. 197-230) - *Η Ελληνική Μουσική στους Νεότερους Χρόνους* (σελ. 231-264).

Α΄ Λυκείου: Στέφ. Βασιλειάδης, Ανδρ. Ζεάκης-Γλυνιάς, *Η Μουσική στον Αιώνα μας*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1990, Α΄ Μέρος (Παγκόσμια Μουσική), σελ. 206 και Β΄ Μέρος (Ελληνική Μουσική), σελ. 332.

Α΄ Μέρος: *Ιστορικές Αναδρομές στη Μουσική του Αιώνα μας*

Β΄ Μέρος: *Μουσικά Είδη* (σελ. 1-38) - *Η Ελληνική Μουσική στον Αιώνα μας* (σελ. 39-129) - *Παραδοσιακή Μουσική - Ρεμπέτικο - Ελληνικό Τραγούδι* (σελ. 130-258) - *Ο Σύγχρονος Άνθρωπος Μπροστά στο Φαινόμενο της Παγκόσμιας Μουσικής* (σελ. 259-332).

Το έτος 1992 με σχετική απόφαση του ΥΠΕΠΘ⁴ ανετέθη στους καθηγητές μουσικής Στέφ. Βασιλειάδη, Ανδρ. Ζεάκη-Γλυνιά, Δημ. Κανάρη και Αγνή Φραγκούλη, η σύντμηση και απλούστευση της ύλης των βιβλίων Μουσικής των Α΄, Β΄ και Γ΄ τάξεων του Γυμνασίου, εκδόσεις 1985-1992. Το περιεχόμενο και η δομή των ανωτέρω βιβλίων διαμορφώθηκε ως εξής:

Α΄ Γυμνασίου: Στέφ. Βασιλειάδης, Δημ. Κανάρης, Αθ. Παπαζαρής, *Εισαγωγή στη Μουσική*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1993, σελ. 222.

Πρώτο Μέρος: *Εισαγωγή στη Μουσική* (Γενικές Έννοιες - Μέλος και Μελωδία - Ρυθμός - Δυναμική - Έκφραση - Συνήχηση σελ. 1-144 και Μουσικό

³ Είναι αξιοσημείωτο, ότι και εδώ ο όρος «Μουσική» δηλώνει την Ευρωπαϊκή Μουσική κατά τα όσα είπαμε ανωτέρω στην ενότητα 2.1.

⁴ Φ. 910-28/14 Η 1845-17.3.92.

Παράρτημα, σελ. 145-166).

Δεύτερο Μέρος: *Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική* (Σύντομο Θεωρητικό της Βυζαντινής Μουσικής, σελ. 167-186 και Μουσικό Παράρτημα, σελ. 187-222).

Β΄ Γυμνασίου: Στέφ. Βασιλειάδης, Αγνή Φραγκούλη, Βασ. Ασημομύτης, *Η Μουσική μέσα από την Ιστορία της*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1992, σελ. 192.

Πρώτο Μέρος: *Εισαγωγή στη Μουσική* (Το Φαινόμενο της Μουσικής Έκφρασης) - *Η Μουσική της Απω Ανατολής, της Ινδίας, της Αφρικής, της Αμερικής, της Ωκεανίας* σελ. 1-45).

Δεύτερο Μέρος: *Η Μουσική της Αρχαίας Ελλάδας* (σελίδες 105-168) - *Η Μουσική του Βυζαντίου* (σελ. 65-78).

Τρίτο Μέρος: *Η Μουσική της Δύσης* (σελίδες 79-162, Μουσικό Παράρτημα, σελ. 163-188).

Γ΄ Γυμνασίου: Στέφ. Βασιλειάδης, Ανδρ. Ζεάκης-Γλυνιάς, Ιωάν. Τσιαμούλης, *Η Μουσική μέσα από την Ιστορία της*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1992, σελ. 152.

Πρώτο Μέρος: *Δυτική Μουσική* (Κλασικισμός - Ρομαντισμός - Εθνικές Σχολές - Νέα Μουσική) σελ. 1-68).

Δεύτερο Μέρος: *Η Εκκλησιαστική Μουσική* (σελ. 69-80) - *Το Δημοτικό Τραγούδι* (σελ. 81-98) - *Η Ελληνική Μουσική στους Νεότερους Χρόνους* (σελ. 99-105) *Βιογραφίες Συνθετών* (και Μουσικό Παράρτημα, σελ. 107-149).

Α΄ Εν. Λυκείου: Ανδρ. Ζεάκης-Γλυνιάς, Ιωάν. Παπαχρόνης, Ιωάν. Σίμος, Αγν. Φραγκούλη, *Μουσική*, ΠΙ - ΥΠΕΠΘ - ΟΕΔΒ, Αθήνα 2000, σελ. 152 (λίγα στοιχεία για την Ελληνική Μουσική στις σελ. 61-81.)

2.4 Διδακτική Πράξη και Ελληνική Μουσική

Εκτιμώντας αφάνταστα την προσπάθεια αναβάθμισης του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος ως προς την Μουσική στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, η οποία έγινε από το 1985 και έπειτα, θεωρούμε ότι τα διδακτικά εγχειρίδια και των δύο φάσεων (1985-1992 και 1992-2006) ανταποκρίνονται επαρκώς στην ανάγκη για ισοδύναμη, μεταξύ των άλλων, διδασκαλία της Ελληνικής Μουσικής. Όμως, από το περιεχόμενο των σχολικών βιβλίων ως την πραγματικότητα της διδακτικής πράξης η απόσταση είναι πολύ μεγάλη και τα προβλήματα πολλά.

Πρώτα-πρώτα, η κατάσταση του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος δεν αφήνει πολλά περιθώρια για «πολυτέλειες», και η Μουσική -κακά τα ψέματα- είναι μία «πολυτέλεια» για τα σημερινά ελληνικά δεδομένα. Έπειτα μπορεί να γίνει αποδεκτό ότι η διδασκαλία των θεωρητικών και ιστορικών στοιχείων για την Ελληνική Μουσική είναι σχετικά εφικτή υπόθεση: δεν ισχύει, όμως το ίδιο και για την διδασκαλία του πρακτικού μέρους αυτής. Πόσοι από τους εκπαιδευτικούς γνωρίζουν τη Βυζαντινή Μουσική και το Ελληνικό Σύστημα Σημειογραφίας; Στα Ελληνικά Μουσικά Πανεπιστήμια και σχετικά Τεχνολογικά Ιδρύματα δεν διδάσκεται αυτοτελώς ούτε επαρκώς αλλά περιστασιακά και εγκυκλοπαιδικά. Σε ένα-δύο εξάμηνα σπουδών ο φοιτητής δεν προλαβαίνει να εξοικειωθεί με την Ελληνική Μουσική Σημειογραφία, πόσο μάλλον με τη θεωρία και την ερμηνεία. Μετεκπαίδευση και επιμόρφωση δεν υφίσταται. Επομένως οι καθηγητές της Μέσης Εκπαίδευσης έχουν στα χέρια τους βιβλία, που δεν γνωρίζουν να διαβάσουν και ως εκ τούτου η διδασκαλία της Ελληνικής Μουσικής γίνεται -αν γίνεται- περιστασιακά και άρα ελλιπώς. Επαφίεται δε στην καλή διάθεση των Μουσικών, αν τυγχάνουν γνώστες του ελληνικού μουσικού πολιτισμού ή αν ενδιαφέρονται για κατ' ιδίαν επιμόρφωση.

2.5 Η Διδασκαλία της Ελληνικής Μουσικής στα Μουσικά Σχολεία

Αναφέρθηκε, ήδη, ότι ευτυχώς η Ελληνική Μουσική Παράδοση διασώζεται στα Μουσικά Σχολεία, τα οποία έφεραν μέγιστη άνθιση στην καλλιέργεια της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής, του Δημοτικού Τραγουδιού, των Λαϊκών και Παραδοσιακών Μουσικών οργάνων, τόσο σε επίπεδο φωνητικών ή ορχηστρικών συνόλων, όσο και σε επίπεδο ατομικών δεξιοτήτων των μαθητών. Όμως, ρίχνοντας μία ματιά εντός του χώρου, παρατηρεί κανείς και εδώ μεγάλες διακρίσεις σε βάρος της διδασκαλίας της Ελληνικής Μουσικής και των παραδοσιακών οργάνων, οι

οποίες στην καλύτερη περίπτωση οφείλονται σε αδυναμίες του εκπαιδευτικού συστήματος στην δε χειρότερη, σε αδιαφορία ή προκαταλήψεις και «σνομπισμό» μεταξύ των μουσικών.

Αναφέρονται τα χαρακτηριστικότερα προβλήματα:

- Έπειτα από είκοσι σχεδόν χρόνια λειτουργίας των Μουσικών Σχολείων, δεν έχουν ακόμη παραδοθεί διδακτικά εγχειρίδια ή βοηθήματα για την διδασκαλία της Θεωρίας της Ελληνικής Παραδοσιακής και Βυζαντινής Μουσικής (4ωρο μάθημα στο Γυμνάσιο) και Μέθοδοι Διδασκαλίας των Παραδοσιακών Οργάνων (μαθήματα ειδικής επιλογής των μαθητών), με αναπόφευκτο επακόλουθο, οι καθηγητές να αυτοσχεδιάζουν.
- Οι καθηγητές των εν λόγω μαθημάτων δεν επαρκούν αριθμητικώς και δεν επιμορφώνονται. Οι περισσότεροι δεν είναι μόνιμοι, με συνέπεια κάθε χρόνο οι μαθητές να αλλάζουν δασκάλους και φυσικά μέθοδο διδασκαλίας.
- Η διδασκαλία των Παραδοσιακών Οργάνων, ελλείπει καθηγητών, γίνεται σε ομάδες πολλών παιδιών ανά διδακτική ώρα, σε αντίθεση με τα μαθήματα των Ευρωπαϊκών Οργάνων, των οποίων η διδασκαλία είναι εξατομικευμένη.

2.6 Άλλες Παρατηρήσεις

Για την «εκτίμηση» που χαίρει η Ελληνική Μουσική από το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ενδεικτικά είναι και όσα παρατηρούνται στον εξαιρετικό θεσμό των Μαθητικών Μουσικών Αγώνων, οι οποίοι επί σειρά ετών διοργανώνονται με συμμετοχή χιλιάδων μαθητών από όλη τη χώρα.

Ενώ στα Δυτικά Όργανα οι μαθητές διαγωνίζονται σε κατηγορίες ξεχωριστές κατά όργανο και μάλιστα με διαβάθμιση επιπέδων (αρχαρίων, προχωρημένων ή μαθητών Γυμνασίων, Λυκείων κ.τ.ό.), στα Παραδοσιακά Όργανα όλοι οι μαθητές διαγωνίζονται σε μία κατηγορία, ανεξαρτήτως ηλικίας, επιπέδου, αλλά και οργάνου (!!!). Έτσι, κρίνονται στην ίδια κατηγορία, από την ίδια επιτροπή και με άγνωστα κριτήρια, μαθητές που διαγωνίζονται στο Κλαρίνο, στο Τουμπελέκι, στην Γκάιντα κ.λπ. και δίνεται ένα μόνο Βραβείο. Πώς μπορεί να συγκριθεί το Σαντούρι με την Φλογέρα και να δοθεί ένα Βραβείο; Δεκάδες μαθητές κλαίνε κάθε χρόνο με μαύρο δάκρυ για την κατάφορη αδικία και άλλοι εγκαταλείπουν τελείως την ενασχόλησή τους με το παραδοσιακό όργανο, που αγαπούσαν. Μάλιστα, στους φετινούς Μαθητικούς Μουσικούς Αγώνες, τα Σύνολα Βυζαντινής Μουσικής, Δημοτικού Τραγουδιού και οι αντίστοιχες ατομικές συμμετοχές περιορίστηκαν μόνο στους Περιφερειακούς Αγώνες, αποκλείστηκαν δε τελείως από το Φεστιβάλ λήξης των Αγώνων στην Αθήνα.

3. ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΜΑΘΗΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

Στο σημείο αυτό, έχοντας σκιαγραφήσει την στάση της ελληνικής πολιτείας ως προς την αντιμετώπιση της Ελληνικής Μουσικής στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, έχει ενδιαφέρον να παρουσιαστεί η τοποθέτηση των μαθητών απέναντι στην Βυζαντινή και Παραδοσιακή Μουσική. Η συγκέντρωση απόψεων της μαθητικής κοινότητας για την Ελληνική Μουσική είναι μία υπόθεση δέκα και πλέον χρόνων, την οποία ανέλαβε με προσωπική του πρωτοβουλία και επιστημονικό ενδιαφέρον ο υπογράφων την παρούσα εισήγηση. Λίγα λόγια για το «προφίλ» της έρευνας:

- Η έρευνα δεν είναι ενταγμένη σε κάποιο συγκεκριμένο ερευνητικό πρόγραμμα, αλλά αποτελεί βοηθητικό στάδιο μίας ευρύτερης μελέτης για την «Διδακτική της Ελληνικής Μουσικής». Παράλληλα, είναι ένα εργαλείο για την διαμόρφωση της διδακτικής πράξης στο Μουσικό Σχολείο Βόλου, όπου ο υπογράφων υπηρετεί από της συστάσεώς του, διδάσκοντας το μάθημα της «Ελληνικής Παραδοσιακής και Βυζαντινής Μουσικής».
- Η έρευνα απευθύνεται σε μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου του Μουσικού Σχολείου Βόλου, σε μαθητές μη Μουσικών Γυμνασίων και Λυκείων, σε Φοιτητές του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Α.Π.Θ., αλλά και -σε μικρότερη κλίμακα- σε εκπαιδευτικούς μουσικής ή γενικής παιδείας.
- Οι συμμετέχοντες καλούνται να απαντήσουν είτε σε ένα συγκεκριμένο ζήτημα (π.χ. Ποια κατά τη γνώμη σας είναι η θέση της Ψαλτικής Τέχνης στη σημερινή λατρευτική πράξη), είτε σε ένα ευρύτερο ερωτηματολόγιο.

- Σε όλες τις περιπτώσεις οι απαντήσεις δεν πρέπει να είναι μονολεκτικές ή πολλαπλών επιλογών, αλλά ανάπτυξης και τεκμηρίωσης.
- Κατά περίπτωση, οι απαντήσεις δίνονται άλλοτε ανωνύμως, άλλοτε επωνύμως και άλλοτε επωνύμως με καλυμμένο όνομα, οι απαντήσεις, όμως, αξιολογούνται ανάλογα.
- Οι απαντήσεις ταξινομούνται σε θεματικές ενότητες κατά κατηγορία ερωτηθέντων.
- Γίνεται προσπάθεια να εξακριβωθεί -πολλές φορές διαισθητικά- ποιες από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων είναι τυπικές ή θεωρητικές, βασισμένες στην ήδη διαμορφωμένη και περιρρέουσα «ηθικολογία», «δεοντολογία» ή «καθηκοντολογία» για την Ελληνική Μουσική και ποιες από τις απαντήσεις είναι αυθόρμητες και ανυπόκριτες προσωπικές απόψεις, κρίσεις ή τοποθετήσεις. Η τυποποιημένη διατύπωση, κατά το φραστικό, κάνει τις πρώτες να ξεχωρίζουν από τις δεύτερες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από ελευθερία λόγου, άδολη κρίση και ανεπιτήδευτη έκφραση.
- Από την συγκέντρωση των απαντήσεων εξάγονται στατιστικά δεδομένα κατά χρονικές περιόδους, ηλικίες και προέλευση ερωτηθέντων, είδος ερωτήσεων και άλλα.

Στην παρούσα εισήγηση δεν θα παρουσιαστούν τα μέχρι τώρα πορίσματα της εν λόγω έρευνας, τα οποία φυλάσσονται για την ευρύτερη μελέτη, που προαναφέρθηκε. Θα παρατεθούν ελάχιστα δείγματα απαντήσεων, πρόχειρα ομολογουμένως σταχυολογηθέντα, προερχόμενα από μαθητές του Μουσικού Σχολείου Βόλου. Ας επιτραπεί αυτή η αντεπιστημονική ενέργεια, διότι σκοπός μας εδώ δεν είναι η έκθεση στατιστικών δεδομένων, αλλά η ανάδειξη απόψεων μαθητών, που έχουν έλθει σε σοβαρή επαφή με την Ελληνική Μουσική (Βυζαντινή και Παραδοσιακή) και δικαιούνται να εκφέρουν γνώμη γι' αυτήν. Ας διευκρινισθεί ακόμη, ότι οι τοποθετήσεις που παρατίθενται κατωτέρω έγιναν επωνύμως. Εδώ δίνονται τα αρχικά γράμμα του επιθέτου και του ονόματος του μαθητού / της μαθήτριας (Ε.Ο.) και η τάξη του/της την εποχή συμμετοχής του/της στην έρευνα (Γ=Γυμνάσιο, Λ=Λύκειο). Εξάλλου, όπως γίνεται αντιληπτό, έχει διατηρηθεί ακριβώς η φρασεολογία και διατύπωση των μαθητών, για να αποφευχθεί οποιαδήποτε αλλοίωση της τοποθέτησής τους. Έγινε μόνο μια επέμβαση -όπου χρειαζόταν και επιτρεπόταν- στην στίξη των κειμένων, προς διευκόλυνση των αναγνωστών. Τα παιδιά, λοιπόν, γράφουν:

2.1 Για την Αξία της Ελληνικής Μουσικής

«Η παρουσία μου και φοίτησή μου στο Μουσικό Σχολείο, αναμφισβήτητα, με έφερε πιο κοντά τόσο στην Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική... Ήταν ένα **προνόμιο**, που, δυστυχώς, πολύ λίγοι νέοι έχουν στις μέρες μας, καθώς η αξία της είναι πολύ μεγάλη...» (Δ.Ε., γ/Λ).

«Στη σημερινή εποχή από το φόβο μήπως γίνουμε συντηρητικοί και οπισθοδρομικοί ξεφύγαμε εντελώς από την παράδοση, προσπαθώντας να γίνουμε μοντέρνοι...» (Π.Χ., γ/Λ).

«Η Ελληνική Μουσική αποτελεί, ουσιαστικά, την παράδοση του Ελληνισμού. Η μουσική πάντα, από τα παλαιά ακόμη χρόνια, μέχρι και σήμερα, **αποτελεί το σημαντικότερο φορέα των στοιχείων της παράδοσης**. Έτσι, αποτελεί, αναμφίβολα, την πηγή ενημέρωσης των μεταγενεστέρων για τους "προγόνους" τους...» (Μ.Γ., γ/Λ).

«Η μουσική μας είναι **φορέας της εθνικής και θρησκευτικής μας ταυτότητας**...» (Σ.Α., γ/Λ).

«Η Ελληνική Μουσική... αποτελεί από μόνη της μια ιστορία, μία παράδοση, που **χάρης σ' αυτήν πορεύεται ο Ελληνισμός**. Είναι ένα είδος επικοινωνίας. Μπορεί να μεταδίδει μηνύματα στον κόσμο, να διδάσκει...» (Κ.Δ., γ/Λ).

«Η μουσική μας παράδοση είναι **εξελίσιμη και μεταβλητή**...» (Ζ.Α., γ/Λ).

2.2 Για τον Χαρακτήρα της Ελληνικής Μουσικής

«Όλος ο κόσμος κάτω από τα ρούχα και τη μάσκα του είναι απλός, **καθημερινός άνθρωπος**, είναι που κλαίει, γελάει και πονάει. **Αυτό εκφράζει η Ελληνική Μουσική**...» (Κ.Λ., γ/Λ).

«Η Μουσική αυτή είναι **ιδιαίτερη και έχει παράξενα και ωραία ακούσματα**, που την κάνουν πιο ενδιαφέρουσα και προσίτη στη νεολαία...» (Θ.Χ., αλλοδαπός γ/Λ).

2.3 Για το Τί Πρέπει να Γίνει

«Η Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική αποτελεί μία από τις αληθινά ζωντανές πηγές της ελληνικής παράδοσης. Αποτελεί έναν θησαυρό, ο οποίος, όμως, **ελάχιστα έχει αξιοποιηθεί ως μέσο προβολής της Ελλάδας στο εξωτερικό...**» (Μ.Δ., γ/Λ).

«Η Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική αποτελεί μια αστείρευτη πηγή πολιτισμού και παιδείας, όμως είναι αναγκαία η ενεργοποίηση όλων, τόσο ιδιωτικών όσο και δημόσιων φορέων, προκειμένου να **αποκολληθεί από τα στενά σημερινά της πλαίσια, που αποτελούν αποπνικτικό βραχνά στην απρόσκοπτη εξέλιξή της** και να μπορέσει να γίνει γνωστή και στο ευρύ κοινό...» (Μ.Δ., γ/Λ).

2.4 Για την Αξία της Βυζαντινής Μουσικής

«Η μονομερής και σχεδόν απόλυτη σύνδεσή της με τα εκκλησιαστικά δρώμενα αποτελεί σε μεγάλο βαθμό ανασταλτικό παράγοντα για τη δημιουργική επαφή με αυτή, αφού **η πλειονότητα των νέων τη θεωρεί αναχρονιστική και ξεπερασμένη**. Σε συνδυασμό και με την **ελάχιστη προβολή** της από τα ΜΜΕ γίνεται αντιληπτή η **κρίση**, που διέρχεται η Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική. Μια κρίση άκρως διαβρωτική, που απειλεί την πολύτιμη αυτή κληρονομιά...» (Μ.Δ., γ/Λ).

«Πολλοί νέοι, **εξαιτίας της «λάθος» πληροφόρησης**, θεωρούν τη Βυζαντινή Μουσική κάτι το ακατόρθωτο να μάθουν ή ακόμα ένα θέμα, με το οποίο δεν αξίζει να ασχοληθούν...» (Γ.Φ., β/Γ).

«Ο βυζαντινός πολιτισμός, φυσικός κληρονόμος της αρχαιοελληνικής παράδοσης, με τη βοήθεια της Βυζαντινής Μουσικής **συνέβαλε στην ανάδειξη και την εξέλιξη της Αρχαίας Ελληνικής Μουσικής Παράδοσης**. Η ορθόδοξη πίστη μέσω της Βυζαντινής Μουσικής κατάφερε να ριζωθεί στις καρδιές των πιστών...» (Λ.Β., γ/Λ).

«Με την Βυζαντινή Μουσική ερχόμαστε σε **επαφή με την αρχαία ελληνική γλώσσα**, από την οποία απομακρύνονται οι νέοι όλο και περισσότερο...» (Δ.Ε., γ/Λ).

«Μέσω της μουσικής ο Ελληνισμός κατάφερε να επιβιώσει κατά τη μακρά περίοδο της Τουρκοκρατίας. Η Βυζαντινή Μουσική **εμπεριέχει την παράδοση και την γνώση των προηγούμενων γενεών** και αποτελεί ένα θαυμαστό τρόπο διαπαιδαγώγησης...» (Λ.Β., γ/Λ).

«Η Βυζαντινή Παραδοσιακή Μουσική είναι η τέχνη, η οποία παρόλο που πέρασε από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας και τις επεμβάσεις των δυτικών λαών, **μπόρεσε να επιβιώσει χωρίς να υποστεί πολύ σοβαρές επιπτώσεις**. Και αν δανείστηκε κάποια στοιχεία είναι σημαντικό να ειπωθεί, πως αυτά δεν αλλοίωσαν το χαρακτήρα της...» (Β.Μ., γ/Λ).

«Σε μια εποχή που η **παγκοσμιοποίηση** και μεν ενώνει τους ανθρώπους, αλλά αλλοιώνει τις ταυτότητές τους, η Βυζαντινή Μουσική **είναι ένα από τα λίγα ελληνικά στοιχεία, που καταφέρνουν να επιβιώνουν...**» (Ι.Α., γ/Λ).

«Η Βυζαντινή Μουσική είναι πολύ μελωδική και χαλαρωτική... **γαληνεύει την ψυχή...**» (Μ.Ν., β/Γ).

«Θεωρώ, πως η Βυζαντινή Μουσική προσωπικά δεν μου προσέφερε όλα όσα θα μπορούσε, για το λόγο ότι **το επιβαρνημένο σχολικό ωράριο και η αποκλειστική ενασχόληση με τα μαθήματα που εξετάζονται στις Πανελλήνιες, δεν αφήνουν περιθώρια για απασχόληση με τη Μουσική ή και άλλες δραστηριότητες**. Αυτό, λοιπόν, που κατά τη γνώμη μου πρέπει να βελτιωθεί, είναι το ωράριο των μαθητών. **Μόνο αν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα αφήσει περιθώρια στους μαθητές να ασχοληθούν με άλλες δραστηριότητες, τότε θα φανούν τα τεράστια οφέλη από τη διδασκαλία της Βυζαντινής Μουσικής...**» (Π.Χ., γ/Λ).

2.5 Για τον Ρόλο της Βυζαντινής Μουσικής στην Ορθόδοξη Λατρεία

«Τα νοήματα και τα μηνύματα, που περνούσε ο Χριστός στον κόσμο, ήταν δύσκολο να τα συλλάβουν οι άνθρωποι, οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν αγράμματοι. Με τη Βυζαντινή Μουσική, όμως, **τα νοήματα αυτά απλοστεύονται στο αντί των χριστιανών** και θυμούνται ευκολότερα και γρηγορότερα συγκεκριμένα μουσικά κομμάτια και τα διδάγματά τους. Ο χριστιανός μαθαίνει το Χριστιανισμό μ' έναν τρόπο ευχάριστο και αποτυπώνονται στη μνήμη του όλες οι αλήθειες της θρησκείας μας...» (Σ.Α., γ/Λ).

«Τη Βυζαντινή Μουσική τη γνωρίζει ο άνθρωπος από τη στιγμή που θυμάται τον εαυτό του, μέχρι και τις τελευταίες στιγμές της ζωής του και ο λόγος που αυτό το είδος της μουσικής **μάς συνοδεύει σε όλη μας τη ζωή**, είναι η εκκλησία...» (Α.Ζ., γ/Λ).

«Εμείς οι Έλληνες έχουμε από μικρά παιδιά το προνόμιο να χαιρόμαστε την Βυζαντινή Μουσική στις εκκλησίες μας. Βέβαια, **τα ακούσματά της δεν έφταναν πάντα στ' αυτιά μας καλόηχα**. Ίσως γιατί κάποιοι ιερείς και ψάλτες δεν την έχουν σπουδάσει και **την γνωρίζουν μόνο εμπειρικά...**» (Α.Μ., γ/Γ).

«Θα 'ταν καλύτερα μια πιο ουσιαστική συμμετοχή του λαού στις Ακολουθίες. Παράδειγμα, να υπάρχουν περισσότερα τροπάρια που θα μπορούσαν να ψάλλουν όλοι μαζί οι εκκλησιαζόμενοι...» (Α.Μ., γ/Γ).

«Κατά τη γνώμη, άμα ο εκκλησιαζόμενος δεν ξέρει καν τί λέει το τροπάριο, που ακούει, αυτό σημαίνει, ότι **μπαίνει αμέσως σε δεύτερο ρόλο...**» (Α.Α., γ/Γ).

«Θα ήθελα οι Ακολουθίες της Εκκλησίας μας να είναι όπως ήταν παλιότερα και όπως συνεχίζεται στο Άγιον Όρος και σε μερικά μοναστήρια...» (Δ.Ν., γ/Γ).

2.6 Σύνοψη των Παρατηρήσεων των Μαθητών

Αν θα ήθελε κανείς να συνοψίσει τις απόψεις των μαθητών για την Ελληνική Παραδοσιακή και Βυζαντινή Μουσική, το καλύτερο που θα μπορούσε να κάνει είναι, να δανειστεί αυτούσιες φράσεις των κειμένων τους, οι οποίες είναι πραγματικά πολύ εύστοχες. Να μία απόπειρα:

Η γνώση της Ελληνικής Μουσικής είναι **ένα προνόμιο**, που δυστυχώς έχουν μόνο λίγοι, κυρίως οι μαθητές των Μουσικών Σχολείων. Οι περισσότεροι **από το φόβο μήπως γίνουν συντηρητικοί και οπισθοδρομικοί** στερούνται αυτού του προνομίου. **Η πλειονότητα των νέων τη θεωρεί αναχρονιστική και ξεπερασμένη**. Και όμως, η Ελληνική Μουσική **αποτελεί το σημαντικότερο φορέα των στοιχείων της παράδοσης** είναι **φορέας της εθνικής και θρησκευτικής μας ταυτότητας**, που **χάρης σ' αυτήν πορεύεται ο Ελληνισμός**, γιατί είναι **εξελίσιμη και μεταβλητή**. Τον καθημερινό άνθρωπο, που κλαίει, γελάει και πονάει, αυτό εκφράζει η Ελληνική Μουσική.

Η Ελληνική Μουσική **είναι ιδιαίτερη και έχει παράξενα και ωραία ακούσματα**, εντούτοις, γνωρίζει **ελάχιστη προβολή από τα ΜΜΕ**, γεγονός που υποδηλώνει, πως διέρχεται **κρίση**. Ίσως, **εξαιτίας της «λάθος» πληροφόρησης**, ίσως επειδή και η ίδια δεν έχει **αποκολληθεί από τα στενά σημερινά της πλαίσια**, που αποτελούν **αποπνικτικό βραχνά στην απρόσκοπτη εξέλιξή της**. Το χειρότερο είναι, πως **ελάχιστα έχει αξιοποιηθεί ως μέσο προβολής της Ελλάδας στο εξωτερικό**.

Ειδικότερα, η Βυζαντινή Μουσική **συνέβαλε στην ανάδειξη και την εξέλιξη της Αρχαίας Ελληνικής Μουσικής Παράδοσης**. Σήμερα μας διατηρεί σε **επαφή με την αρχαία ελληνική γλώσσα**, και γενικότερα **εμπεριέχει την παράδοση και την γνώση των προηγούμενων γενεών**. Παρ' όλες τις αντίξοες ιστορικές συνθήκες **μόρεσε να επιβιώσει** και σήμερα, στην εποχή της **παγκοσμιοποίησης**, είναι **ένα από τα λίγα ελληνικά στοιχεία, που καταφέρνουν να επιβιώνουν**.

Η αξία της Ψαλτικής Τέχνης είναι πολύ μεγάλη. **Γαληνεύει την ψυχή**. Με τη βοήθειά της **τα νοήματα της λατρείας απλουστεύονται στο αντί των χριστιανών**, γιατί σε κάθε άλλη περίπτωση, **ο εκκλησιαζόμενος μπαίνει σε δεύτερο ρόλο**. Η Βυζαντινή Μουσική χωρίς να το νοιώθουμε, **μάς συνοδεύει σε όλη μας τη ζωή** και ας συμβαίνει κάποτε **τα ακούσματά της να μη φτάνουν στ' αυτιά μας καλόηχα**, αφού **κάποιοι ιερείς και ψάλτες την γνωρίζουν μόνο εμπειρικά**. Το πράγμα θα ήταν καλύτερο, αν **οι Ακολουθίες της Εκκλησίας γινόταν πάλι όπως ήταν παλιότερα**, ώστε να **ψάλλουν όλοι μαζί οι εκκλησιαζόμενοι**.

Η Ελληνική Μουσική δεν είναι σε θέση, να δώσει στους μαθητές τόσα, όσα θα μπορούσε, αφού, **το επιβαρημένο σχολικό ωράριο και η αποκλειστική ενασχόληση με τα μαθήματα που εξετάζονται στις Πανελλήνιες, δεν αφήνουν περιθώρια για απασχόληση με τη Μουσική**. **Μόνο αν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα αφήσει περιθώρια στους μαθητές να ασχοληθούν με άλλες δραστηριότητες, τότε θα φανούν τα τεράστια οφέλη από τη διδασκαλία της Ελληνικής Μουσικής**⁵.

4. ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΕΣ

Θεωρούμε, ότι δεν υπάρχει αποπλιστικότερος λόγος από των παιδιών. Οι γνώμες των μαθητών ενός Μουσικού Σχολείου για την Ελληνική Μουσική δεν μπορεί να αγνοηθούν. Οι μαθητές αυτοί γνωρίζουν, γεύονται την ελληνική μουσική κληρονομιά και δικαιούνται να εκφέρουν γνώμη, η οποία θα ληφθεί σοβαρά υπόψη. Ως προνομιούχοι, βεβαιώνουν εκ του ασφαλούς. Γι' αυτό

⁵ Ανάλογη προγενέστερη εργασία δημοσίευσε ο εκπαιδευτικός Βλιαγκόφτης Θ. Ι. (1982), *Προβληματισμοί πάνω σε θέματα της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής. Η Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική ως λατρευτικό μέσο και ελληνοχριστιανική παράδοση*, Θεσσαλονίκη.

ο λόγος τους δεν πρέπει να προσκρούσει σε κλειστά αυτιά.

Οι αναγκαιότητες που προκύπτουν, ώστε να αποκατασταθεί η διδασκαλία της Ελληνικής Μουσικής στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση είναι πολλές και άμεσες:

- Υπάρχει ανάγκη ίδρυσης αυτόνομου Τμήματος Ελληνικής Μουσικής στα ελληνικά Πανεπιστήμια ή έστω στα Τεχνολογικά Ιδρύματα.
- Υπάρχει άμεση ανάγκη ίδρυσης αναγνωρισμένων από το κράτος Σχολών Ελληνικής Μουσικής στους ιδιωτικούς φορείς (Ωδεία, Σχολές Μουσικής κ.τ.ό.)
- Υπάρχει άμεση ανάγκη ταχύρυθμης, αλλά πλήρους, μετεκπαίδευσης των καθηγητών Μουσικής (και των δασκάλων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.)
- Υπάρχει άμεση ανάγκη διευθέτησης των εκκρεμοτήτων των Μουσικών Σχολείων της χώρας (οριστικοποίηση προγραμμάτων σπουδών - διορισμός μονίμων καθηγητών Ελληνικής Παραδοσιακής-Βυζαντινής Μουσικής και Ελληνικών Παραδοσιακών Οργάνων - αντικειμενική αξιολόγηση των προσλαμβανόμενων μουσικών)
- Υπάρχει ανάγκη προβολής και διάδοσης της ελληνικής μουσικής κληρονομιάς στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση μέσω πολιτισμικών και καλλιτεχνικών προγραμμάτων έρευνας, μελέτης, και συμμετοχικών εκδηλώσεων εκ μέρους των μαθητών.
- Υπάρχει ανάγκη για επαναπροσδιορισμό των στόχων των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, ώστε να γίνει πιο ανθρώπινη και πιο «παιδοκεντρική» η δημόσια παιδεία, μακριά από εγκλωβισμούς για καριέρα και επαγγελματική αποκατάσταση των μαθητών.

5. ΔΡΑΣΕΙΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η θέση της Ελληνικής Μουσικής στην εκπαίδευση δεν μπορεί να αναβαθμισθεί, εάν πρώτα δεν επιμορφωθούν κατάλληλα οι εκπαιδευτικοί λειτουργοί, που θα κληθούν να φέρουν σε πέρας την αποστολή της μύησης των μαθητών στον ελληνικό μουσικό πολιτισμό. Αυτή η ανάγκη προσκρούει πολλές φορές στην εσφαλμένη εντύπωση, ότι χρειάζονται ειδικές γνώσεις μουσικής και πολλά χρόνια μουσικών σπουδών. Σπεύδουμε, όμως, να υπενθυμίσουμε, ότι το μάθημα της διδασκαλίας της Ελληνικής Μουσικής στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση δεν φιλοδοξεί να δημιουργήσει ψάλτες ή λαϊκούς μουσικούς, παρά μόνο να διευρύνει τον μονόπλευρο μουσικό ορίζοντα των ελληνοπαίδων.

Για να αποδειχθεί, πόσο εύκολα και γρήγορα μπορεί να γίνει η μύηση στο ελληνικό μουσικό σύστημα, θα πραγματοποιηθεί στα πλαίσια του συνεδρίου ένα «βιωματικό εργαστήριο». Στο εργαστήριο αυτό θα παρουσιαστεί μία μέθοδος για ταχύρυθμη εκμάθηση της Ελληνικής Μουσικής με θεαματικά αποτελέσματα. Η μέθοδος είναι ιδανική ακόμη και για διδασκαλία μεγάλων ομάδων, εφαρμόζεται δε -με επιτυχία- από τον υπογράφοντα, επί 24 χρόνια διδακτικού «πειραματισμού» σε ατομικά ή ομαδικά μαθήματα, σε Σχολές Μουσικής, Ωδεία, αλλά κυρίως στο Μουσικό Σχολείο Βόλου, ακόμη και στους φοιτητές του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Α.Π.Θ.. Με την μέθοδο αυτή καθίσταται εφικτή η γρήγορη εξοικείωση με την Βυζαντινή Μουσική Σημειογραφία, ώστε πολύ νωρίς αποκτούν την δυνατότητα «εκ πρώτης όψεως ανάγνωσης» βυζαντινής παρτιτούρας και κατανοούν τους ήχους και δρόμους της Ελληνικής Μουσικής. Με αυτή, οι σπουδαστές της Ελληνικής Μουσικής κατορθώνουν να φθάνουν σε επίπεδο πτυχίου ή διπλώματος αντί των πέντε-επτά ετών σε τρία-τέσσερα χρόνια (υπήρξαν και περιπτώσεις δύο ετών), χωρίς να υστερούν στην προβλεπόμενη διδακτέα ύλη· οι φοιτητές του Α.Π.Θ. εξοικειώνονται με όλους τους ήχους της Ψαλτικής Τέχνης μέσα στα δύο όλα κι όλα εξάμηνα, στα οποία διδάσκεται η Βυζαντινή Μουσική στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών, ενώ οι μαθητές του Μουσικού Σχολείου Βόλου φθάνουν σε ένα πολύ υψηλό επίπεδο κατάρτισης, ώστε παράλληλα με το απολυτήριο Λυκείου καταφέρνουν να πάρουν πτυχίο ή και δίπλωμα Βυζαντινής Μουσικής. Η εν λόγω μέθοδος προτείνεται ως απολύτως κατάλληλη για προγράμματα και σεμινάρια επιμόρφωσης εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αποτελεσματικά ακόμη και εάν είναι εξαμηνιαίας διάρκειας. Στο παρόν συνέδριο προσφέρεται η ευκαιρία ενός «βιωματικού εργαστηρίου», για να εξοικειωθούν οι σύνεδροι με την σημειογραφία και τους ήχους της Ελληνικής Παραδοσιακής και Βυζαντινής Μουσικής, ώστε σύντομα να διαβάσουν εύκολους ύμνους ή απλά παραδοσιακά τραγούδια, πολύτιμο εφόδιο γι' αυτούς.

Εξάλλου, η αγωνία για όσο το δυνατόν πολύπλευρη και αποτελεσματική συμβολή στην

διάδοση της Ελληνικής Μουσικής, ώθησε στη δημιουργία ενός ηλεκτρονικού αρχείου μέσω του γνωστού προγράμματος PowerPoint της Microsoft, το οποίο μπορεί να υποκαταστήσει σε μεγάλο βαθμό τον δάσκαλο Βυζαντινής Μουσικής ή να χρησιμεύσει ως βοήθημα για την προσωπική μελέτη και προετοιμασία στο σπίτι. Το εγχείρημα στηρίζεται στην παρεχόμενη από το πρόγραμμα δυνατότητα συνδυασμού εικόνας, ήχου, ταινίας, ηχογραφήσεων και πλήθους ειδικών «εφέ». Με τα μέσα αυτά ο σπουδαστής μπορεί να έχει ενώπιόν του ανά πάσα στιγμή την παρτιτούρα ενός βυζαντινού μέλους ή ενός δημοτικού τραγουδιού, τη σημειογραφική και ρυθμική της ανάλυση, την εκτέλεσή της σε «παραλλαγή» (βυζαντινό solfège) και «μέλος» από έμπειρο και καλλίφωνο δάσκαλο, την παρουσίαση της λατρευτικής πράξεως, που ο συγκεκριμένος ύμνος συνοδεύει ή του χορού με τον οποίο το επιλεγμένο τραγούδι χορεύεται, την ακρόαση παλαιών, μνημειωδών και ανεπανάληπτων ηχογραφήσεων και άλλα πρακτικά, όπως αναμονή για επανάληψη της εκτέλεσης από τον σπουδαστή, επισήμανση των δύσκολων σημείων σε αργή εκτέλεση και τα όμοια. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα είναι μεγαλόπνοο και ευρύτατο. Δεν έχει βεβαίως ολοκληρωθεί, διότι χρειάζεται μεγάλη ομάδα συντελεστών. Μέσω του συνεδρίου μπορεί να βρεθούν εθελοντές συνεργάτες ή και ειδήμονες τεχνικοί, οι οποίοι θα εγγυηθούν τέλεια και γρήγορα αποτελέσματα, ώστε η τεχνολογική αυτή υποστήριξη να διατίθεται προς επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και άσκηση των μαθητών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αγγελινάρας Γ. Κ. (1972), Η ουσία της Βυζαντινής Μουσικής και ο παιδαγωγικός αυτής χαρακτήρ, *Σαμιακή Επιθεώρησης*, 17, 16.
2. Βασιλειάδης Στέφ. - Ζεάκης-Γλυνιάς Ανδρ. (1990), *Η Μουσική στον Αιώνα μας - Α' Λυκείου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα, Μέρους Α-Β.
3. Βασιλειάδης Στέφ. - Ζεάκης-Γλυνιάς Ανδρ. - Τσιαμούλης Ιωάν. (1990), *Η Μουσική μέσα από την Ιστορία της - Γ' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα.
4. Βασιλειάδης Στέφ. - Ζεάκης-Γλυνιάς Ανδρ. - Τσιαμούλης Ιωάν. (1992), *Η Μουσική μέσα από την Ιστορία της - Γ' Γυμνασίου*, (συντετμημένη και αναθεωρημένη έκδοση), ΟΕΔΒ, Αθήνα.
5. Βασιλειάδης Στέφ. - Κανάρης Δημ. - Παπαζαρήs Αθ. (1985), *Εισαγωγή στη Μουσική - Α' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα.
6. Βασιλειάδης Στέφ. - Κανάρης Δημ. - Παπαζαρήs Αθ. (1993), *Εισαγωγή στη Μουσική - Α' Γυμνασίου*, (συντετμημένη και αναθεωρημένη έκδοση), ΟΕΔΒ, Αθήνα.
7. Βασιλειάδης Στέφ. - Φραγκούλη Αγνή - Ασημομύτης Βασ. (1990), *Η Μουσική μέσα από την Ιστορία της - Β' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα.
8. Βασιλειάδης Στέφ. - Φραγκούλη Αγνή - Ασημομύτης Βασ. (1992), *Η Μουσική μέσα από την Ιστορία της - Β' Γυμνασίου*, (συντετμημένη και αναθεωρημένη έκδοση), ΟΕΔΒ, Αθήνα.
9. Βλαγκόφτης Θ. Ι. (1982), *Προβληματισμοί πάνω σε θέματα της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής. Η Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική ως λατρευτικό μέσο και ελληνοχριστιανική παράδοση*, Θεσσαλονίκη.
10. Γεδεών Μαν. Ι. (1887), Η παρ' ημίν διδασκαλία της Εκκλησιαστικής Μουσικής, *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, 8, 35-36.
11. Ζεάκης-Γλυνιάς Ανδρ., Παπαχρόνης Ιωάν., Σίμος Ιωάν., Φραγκούλη Αγνή, (2000), *Μουσική - Α' Ενιαίου Λυκείου*, ΠΙ - ΥΠΕΠΘ - ΟΕΔΒ, Αθήνα.
12. Καραγκούνης Κων. Χ. (2003), Η Ψαλτική Τέχνη ως σωστικό μέσο της Θείας Λατρείας, *Πληροφόρηση, Μηνιαία Έκδοση της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος*, Βόλος.
13. Καραγκούνης Κων. Χ. (2004), Ο Παιδαγωγικός και Κατηχητικός ρόλος της Ψαλτικής Τέχνης στη Θεία Λειτουργία, υπό έκδοση στα *Πρακτικά της Θεολογικής Ημερίδας της Πανελληνίου Ενώσεως Θεολόγων - Παράρτημα Ν. Μαγνησίας*, Βόλος.
14. Καραγκούνης Κων. Χ. (2005), *Ζητήματα Θεολογίας της Ψαλτικής Τέχνης*, Γραφικές Τέχνες - Αλέξανδρος Ξουράφας, Βόλος.
15. Καραγκούνης Κων. Χ. (2006), Η διδασκαλία της Ελληνικής Μουσικής στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση - Προτεινόμενο Πρόγραμμα Σπουδών - Στόχοι - Αποτελέσματα, υπό έκδοση στα *Πρακτικά του Συνεδρίου του Κέντρου Έρευνας της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών*, Αθήνα.
16. Καραγκούνης Κων. Χ. (2006), Ανάλυση και διδακτική του Βυζαντινού Εκκλησιαστικού Μέλους, υπό έκδοση στα *Πρακτικά του Συνεδρίου του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Σχολής Καλών Τεχνών του Α.Π.Θ.*, Θεσσαλονίκη.

17. Καραγκούνης Κων. Χ. (2006), Η Διδασκαλία της Ελληνικής Μουσικής στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση - Η διδασκαλία του Μαθήματος της Ελληνικής Παραδοσιακής και Βυζαντινής Μουσικής στα Μουσικά Σχολεία (Γυμνάσια και Λύκεια), *Μουσικοτροπίες Περιοδική Έκδοση του Συλλόγου Φοιτητών του Τμ. Μουσικών Σπουδών του Α.Π.Θ.* (υπό έκδοση), Θεσσαλονίκη.
18. Παχτικός Γ. Δ. (1894), Η μουσική εν τοις παρ' ημίν εκπαιδευτηρίοις, *Εφημερίς Κωνσταντινούπολις*, 28 (18.08.1894), 174.
19. Παχτικός Γ. Δ. (1895), Τα καθ' ημάς εκπαιδευτήρια και η Μουσική, *Νεολόγος*, 30 (16 και 18.09.1895).
20. Παχτικός Γ. Δ. (1903), Η μουσική εν τοις παρ' ημίν εκπαιδευτηρίοις, *Εφημερίς Φόρμιγξ*, 1, 2, 13-14.
21. Σακελλαρίδης Ι. Θ. (1902), Η παιδευτική δύναμις της ιεράς ημών υμνωδίας εν τη του παιδός ηλικία, *Εφημερίς Φόρμιγξ*, 1, 1, 8.
22. Στάθης Γρ. Θ. (1981), Υπόμνημα περί βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής και εθνικής μουσικής παιδείας γενικώτερα, *Εκκλησία*, 58, 242-241, 281-284, 313-315, 339-344.

Κωνσταντίνος Χαρίλ. Καραγκούνης
Θεολόγος - Δρ. Βυζαντινής Μουσικολογίας ΚΠΑ
Αμοργού 6B - Αγ.Παρασκευή - Βόλος - Τ.Κ. 38500
Τηλ.& Fax: 24210-56633 – Κιν. Τηλ.: 6947774647
E-Mail: 8kxk8@in.gr

ΑΣΚΗΣΗ ΤΑΧΥΡΥΘΜΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΗΜΕΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Στο εργαστήριο αυτό μπορεί να παρουσιαστεί μία μέθοδος για ταχύρυθμη εκμάθηση της Ελληνικής Μουσικής με θεαματικά αποτελέσματα. Η μέθοδος είναι ιδανική για διδασκαλία μεγάλων ομάδων, εφαρμόζεται δε από τον υπογράφοντα -με επιτυχία- στο Μουσικό Σχολείο Βόλου, στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του ΑΠΘ και στο Ωδείο Γ. Φουντούλη. Με την μέθοδο αυτή καθίσταται εφικτή η γρήγορη εξοικείωση των σπουδαστών με τη Βυζαντινή Μουσική Σημειογραφία, ώστε πολύ νωρίς αποκτούν τη δυνατότητα «εκ πρώτης όψεως ανάγνωσης» βυζαντινής παρτιτούρας και κατανοούν τους ήχους και δρόμους της Ελληνικής Μουσικής. Έτσι, οι σπουδαστές του Ωδείου κατορθώνουν να φθάνουν σε επίπεδο πτυχίου ή διπλώματος αντί των πέντε-επτά ετών σε τρία-τέσσερα χρόνια (υπήρξαν και περιπτώσεις δύο ετών), χωρίς να υστερούν στην προβλεπόμενη διδακτέα ύλη· οι φοιτητές του ΑΠΘ εξοικειώνονται με όλους τους ήχους της Ψαλτικής Τέχνης μέσα στα δύο όλα κι όλα εξάμηνα, στα οποία διδάσκεται η Βυζαντινή Μουσική στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών, ενώ οι μαθητές του Μουσικού Σχολείου Βόλου φθάνουν σε ένα πολύ υψηλό επίπεδο κατάρτισης, ώστε παράλληλα με το απολυτήριο Λυκείου καταφέρνουν να πάρουν πτυχίο ή και δίπλωμα Βυζαντινής Μουσικής. Η εν λόγω μέθοδος προτείνεται ως απολύτως κατάλληλη για προγράμματα και σεμινάρια επιμόρφωσης εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αποτελεσματικά ακόμη και εάν είναι εξαμηνιαίες διάρκειας.

Το συνέδριό μας, λοιπόν, μπορεί να προσφέρει την ευκαιρία, μέσα σε ένα-δύο «Βιωματικά Εργαστήρια» να εξοικειωθούν όλοι οι σύνεδροι με τη σημειογραφία και τους ήχους της Ελληνικής Παραδοσιακής και Βυζαντινής Μουσικής και να διαβάζουν εύκολους ύμνους και απλά παραδοσιακά τραγούδια, γεγονός που -πιστέψτε με- θα ενθουσιάσει και θα ενθαρρύνει σε περαιτέρω ενασχόληση με το αντικείμενο.

Ο αριθμός των ατόμων που μπορούν να συμμετάσχουν είναι απεριόριστος, ως υλικοτεχνικός εξοπλισμός απαιτείται μηχανή προβολής και φωτοτυπημένες σημειώσεις.